

NOTES PER A L'ESTUDI DE LA INDIGÈNCIA POPULAR EN EL CAMP DE TARRAGONA DURANT LA II.^a REPÚBLICA

per Montserrat DUCH I PLANA
Departament d'Història Contemporània

En el marc d'un estudi sobre la societat i les contradiccions socials i polítiques del Camp de Tarragona durant el període de la II.^a República (1931-1936) ens ha semblat d'interès, per anar bastint la recerca en un sentit més ampli, aplegar un sentit d'informacions periodístiques i dels arxius comarcals relacionades amb el que podríem considerar l'ajut als pobres, als desvalguts i als indigents. Val a dir que ens referim a la indigència com a situació permanent i també a les situacions de necessitat ocasional de les capes populars. Ens referirem a l'assistència social¹ com a servei que comprèn els manicomis, asils, orfenats i altres institucions de caràcter semi-públic o en forma d'iniciatives privades; a la salut pública², en allò que fa referència a les incipients prestacions sanitàries i també a l'àmbit de les assegurances socials³.

1. Són institucions que depenen, normalment, de les diputacions ja que aquesta es una de les atribucions que l'estatut provincial els hi conferia: «El establecimiento y sostenimiento de instituciones de Beneficencia, Higiene y Sanidad».

A tall orientatiu exclusivament és útil la bibliografia següent: DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE TARAGONA, *Casa de Beneficencia*, Reus, Tipografia Catalònia, 1930; ESTUDIOS DE HISTORIA SOCIAL, PSIQUIATRÍA, PREVISIÓN SOCIAL CLASE OBRERA (1917-1936), Madrid, Gráficas Rolando, 1980; ESPINO, J. A., «La reforma de la legislación psiquiátrica en la segunda república: su influencia asistencial, en *Estudios de Historia Social*, n.º 14, Madrid, 1980, pp. 59-106; *Manual de Beneficencia. Comprende todas las leyes reglamentos y demás disposiciones publicadas y vigentes acerca de la beneficencia pública*, Madrid, Imprenta El Consultor, 1931; VIVES RECANENS, FRANCISCO, *Tarragona benéfica. Compendio histórico-práctico de las actuales instituciones benéficas*, Tarragona, Sucursal Torres i Virgili, 1929; TOMÁS ÁVILA, ANDRÉS, *El hospicio de niños huérfanos de Tarragona*, Extracto del Boletín Arqueológico, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica, 1963.

2. La perspectiva pre-republicana del tema es fa palesa quan veiem que no existeix un Ministeri de Sanitat, sinó una direcció general que depèn del Ministeri de Gover-

En aquest article es presenten les diverses accions privades i l'acció de la Comissaria de la Generalitat a les nostres comarques, així com les iniciatives endegades pels ajuntaments republicans de Tarragona, Reus i Valls. Aportem un apèndix que inclou informació descriptiva sobre la infraestructura assistencial i sanitària dels pobles del Camp de Tarragona, producte d'una enquesta impulsada per la Generalitat a fi de precisar l'abast d'aquests serveis benèfics i poder emprendre una política d'assistència social moderna.

Si bé totes aquestes qüestions que han estat apuntades no constitueixen els eixos centrals de la nova etapa democràtica que s'enceta amb la proclamació festiva de la II.^a República, ens interessa especialment aquest aspecte per tal d'avaluar les condicions de vida de les capes populars. I més si tenim en compte la conjuntura econòmica d'aquest període, que topa amb una progressiva crisi econòmica amb els resultats consegüents d'atur i indigència popular. Pel que podem deduir d'aquestes notes, els mecanismes socials davant d'aquesta situació no s'ajustarà a les perspectives que la nova etapa democràtica i republicana podia fer esperar.

«Es ben migrat, fins avui, l'esforç de l'Estat en atendre les trascendentals necessitats d'ordre benèfic, posant aquesta ineludible funció social damunt de les institucions regionals i municipals»⁴.

nació i que, segons MAZUECOS, «nos remite a la antigua manera de ver las cuestiones de higiene y sanidad como relacionadas con la defensa del orden público (salud pública) ante agresiones naturales extraordinarias —epidemias, hambres, catástrofes naturales— y no vinculadas al estado de miseria vital en que necesariamente ha de hundir a gran parte de la sociedad el desarrollo del modo de producción capitalista», *La política social socialista durante el primer bienio republicano: trabajo, previsión y sanidad*, Madrid, Gráficas Rolando, 1980, pp. 135-156.

Algunes referències bibliogràfiques poden ser: ADSERÀ, J., *Monografias sobre el pasado y el presente de nuestro hospital*, Tarragona, Hospital General de San Pablo y Santa Tecla, 1971; ARAGO, I., *Els hospitals de Catalunya*, Barcelona, Imprenta Aldús, 1967; BALSELLS ZAMORA, J., *El hospital de San Juan de Reus. Ayer, hoy y mañana*, Reus, Gráficas Aluja, 1971; BARRUFET ROIG, P., *Sanitat municipal*, Reus, Imprenta Ferrando, 1931; GENERALITAT DE CATALUNYA, *Recull d'estadística sanitària de Catalunya*, Barcelona, s.i., 1932; MIQUEL PARELLADA, J. M., y J. SÁNCHEZ REAL, *Los hospitales de Tarragona*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconense, 1959; RECASENS COMES, D., *Mortalitat i natalitat a la ciutat de Tarragona*, Gràfiques Forés, 1935.

3. En aquest aspecte, la política socialista endegada des del Ministeri de Treball i Previsió Social per Largo Caballero fou una etapa decisiva en la configuració d'un sistema incipient d'assegurances més complet. D'alguna manera, els compromisos internacionals del PSOE en política social, l'endarreriment espanyol en legislació social i el cos legal anterior escassament aplicat condicionaren el desenvolupament posterior. En aquest sentit són decisives les mesures que tendien a fer operatives les institucions creades i a fer extensius a la pagesia alguns dels beneficis de la Seguretat Social, exclussiva fins llavors dels treballadors industrials. També cal remarcar la creació de l'assegurança de maternitat (1-X-1931) i la llei d'accidents de treball en la indústria (7-VII-1932).

4. ARXIU DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA (A.D.T.). Beneficència. Expedientes Varios. 1931-36.

Aquesta és la resposta de la Comissaria de la Generalitat a Tarragona quan el govern català s'interessa, tot just constituït, pels serveis de beneficència i sanitat existents a la circumscripció de Tarragona, i que es concreten en la Junta Provincial de Protecció de Menors i Repressió de la Mendicitat, que funciona, fonamentalment, gràcies a la recaptació obtinguda amb el 5 % dels ingressos a les sales d'espectacles. A l'antiga Diputació estaven adscrits els serveis d'hospitalització de malalts pobres, dements, assistència a la maternitat, expòsits⁵, asil de vells, orfes, vídues pobres i pensions de gràcia a matrimonis amb bessonada. També en aquest sentit, i en col·laboració amb entitats municipals i privades, funcionava la «Gota de Llet» a Tarragona i a Reus. La institució central era la «Casa de Beneficència de Tarragona» de caràcter provincial⁶.

El 1933, en constituir-se la Comissió Assessora d'Assistència Social de les Comarques Tarragonines⁷, es posà en marxa una enquesta sobre establi-

5. Segons el ANUARIO ESTADÍSTICO 1931 (p. 618) el moviment d'expòsits era a Tarragona de 12 nens i 20 nenes, mentre sorprèn que a Lleida siguin 236 i 213 i a Girona 180 i 144.

6. El 22 d'agost de 1931 compta per a assistència de maternitat, expòsits i Casa de Misericòrdia per orfes i vells amb unes instal·lacions de 260 llits. El nombre d'estades el 1930 fou de 87.480. És un servei regit per les Religioses Paules en nombre de 20 monges. També hi treballen 16 persones en tasques auxiliars i de manteniment i 3 metges. Els recursos procedeixen d'almoines (1.000 pessetes durant 1930) i de l'assignació de la Diputació, que ascendeix a 375.877,80 pessetes en el quinquenni 1925-30. A.D.T. 1931-36. Beneficència. Informe datat el 22 d'agost de 1931.

7. A.D.T. Comissió Assessora d'Assistència Social, 1933.

«Per tal que els establiments d'assistència social que foren creats per les extingides Diputacions de Catalunya o actuaven sota llur patronatge, tutela o control, i tots els que pugui crear la Generalitat en compliment del que disposa l'article 12 de l'Estatut de Catalunya, puguin assolir llur finalitat sota una mateixa orientació i direcció, escau la creació d'una Comissió Assessora, la missió de la qual serà de vetllar per l'exacte compliment dels deures dels Establiments damunt dits i dictar les normes oportunes per a millorar i desenvolupar els serveis actuals i establir-ne d'altres.» Aquesta és la justificació del decret que crea l'esmentada comissió, signat pel Conseller Carles Pi i Sunyer el 8-VI-1932.

El 2 d'agost de 1933 es produeix el traspàs dels serveis de beneficència i el 2 de juny de 1934 són disoltes les Juntes Provincials de Beneficència i Protecció de Menors i es designen els nous membres que han d'integrar els Patronats d'Assistència Social. La composició del patronat de Tarragona serà alterada arran dels fets d'octubre ja que molts dels seus membres seràn detinguts o absents. Fins a la reposició de la Generalitat, el president serà Albert Talavera, dirigent de Lliga Regionalista i comissari de la Generalitat, *Catalònia*, 7-II-1936. Els recursos del Patronat seràn les antigues recaptacions del 5 % sobre el taquillatge dels espectacles públics (sales de cinema i teatre) i també la quota que s'aplica a l'allotjament de viatgers a fondes i hostals, segons el R.I.D. de 30-IX-1924 i que és proporcional a la tarifa de l'habitació. El 18 d'abril de 1936 el patronat renovarà la composició i en serà president el nou comissari, Lluís Prunes. Vegeu, A.D.T. «Patronat d'Assistència social», Comissió de Protecció de Menors i Repressió de la mendicitat, 1934-36. Llibre d'actes.

ments benèfics: «Teniu cap institució de caràcter benèfic social? Casa de Caritat, Internats, Gota de Llet, Guarderia, Asils, dormitoris, menjadors?»⁸. Tots els ajuntaments havien de respondre a aquest qüestionari. El resultat de l'enquesta permet conèixer el cens d'aquesta mena de serveis: El patronat «Anton Roig» de Torredembarra, l'asil de Sant Josep d'Aleixar, la Germanat del Sant Crist d'Altafulla, el patronat «Eusebi Mercader» de la Pobla de Montornès, el llegat a pobles d'en Llucià Smith Villagarda, a Valls la Casa de Caritat, a Tarragona L'Associació «La Caritat», l'asil d'orfes, l'asil d'òrfenes, l'asil de l'Esperit Sant, la Creu Roja, Les Germanetes dels Pobres, el refugi per a transeünts i la Casa d'Assistència Social; a Reus es consigna l'Institut de Puericultura, l'asil per a nens pobres, la Casa de Caritat, La Creu Roja, L'Asil del Sagrat Cor, les Germanetes del Pobres i l'Internat Municipal⁹.

La Casa d'Assistència Social no fou objecte de modificació en el seu funcionament fins que l'11 d'abril de 1936 el Patronat aprovà el nou projecte de règim interior. L'alcalde de Tarragona, Pere Lloret, rebé amb alegria aquesta reforma perquè amb una «estructura més eficaç es seguirà la tradició d'una obra que, en no llunyans temps convertí aquella casa en un vertader consol de l'infancia, del vell i del desvalgut»¹⁰.

Un altre projecte interessant que no fou possible es l'establiment d'una llar d'infants «en la que els tendres fills de les obreres, trobin el descans, la vigilància, la seguretat i l'amorosa i necessària atenció»¹¹. El Patronat acorda que «no es demorarà la constitució del paternal i eficaç refugi de què es tracta».

El Patronat creat per la Generalitat a les comarques tarragonines serà reflex fidel de la situació política canviant durant la República, d'antuvi amb una presència majoritària d'homes de la Lliga i, després de febrer de 1936, amb una majoria de militants d'E.R.¹².

Pràctiques assistencials

Els albergs per a transeünts seran un dels mecanismes d'ajut existents a les principals viles del Camp. A càrrec de la Junta Autònoma d'Extinció de la Mendicitat funciona a Reus un servei de menjador que s'alimenta amb els

8. A.D.T. 1933. Beneficència. Comissió Assessora d'Assistència social. Enquesta sobre els establiments de beneficència.

9. A.D.T. Beneficència. 1934. Llista d'Institucions benèfiques.

10. A.D.T. Patronat d'Assistència Social. Actes Ple. 11 d'abril 1936.

11. A.D.T. Patronat d'Assistència Social. Comissió de Protecció de Menors i Repressió de la Mendicitat. 1934-36. Acta 16 de maig de 1936.

12. A.D.T. Patronat d'Assistència Social. Actes Ple. Abril 1936. També Comissió de Protecció de Menors i Repressió de la Mendicitat, 1936. *La Cruz*, 7-11-1936. «Patronato de Asistencia Pública de Tarragona.»

donatius dels particulars, per això es normal trobar agraïments d'aquest caire a la premsa: «A totes les persones que contribueixen a tan benèfica obra, els tramet les més corals mercès, en nom propi (de la Junta) i dels beneficiaris»¹³. A Tarragona també s'organitza el servei als transeünts després que a la premsa local sorgeixin comentaris com aquest:

«El señor governador faria una obra de caritat si vegés la manera de que els pobres que arriben tard per a ésser-les-hi repartits els bons per anar a la «sopa» poguessin menjar i dormir en una o altra forma. Es dóna el cas que pobres passants que arriben després de les sis, després d'hores de viatge a peu, no poden ésser socorreguts, per manca de mitjá hábil ja que el repartiment de sopa es a la sis»¹⁴.

Coïncidint amb el primer aniversari de la proclamació de la República s'inaugura l'alberg per a pobres transeünts per iniciativa de l'Associació «La Caritat» i amb la col·laboració de la Generalitat¹⁵. L'any següent s'habilita un dormitori amb la mateixa finalitat que «reuneix tota classe de condicions higièniques i de confort» annex a la Casa d'Assistència Social¹⁶.

Un altre servei benèfic-caritatiu són els menjadors per a pobres a càrrec també de la Junta Autònoma d'Extinció de la Mendicitat a Reus i de l'«Obra de Pa dels Pobres» a Tarragona. Aquesta segona iniciativa, dels frares caputxins, proporcionava petites quantitats de pa setmanals o quinzenals en funció de les almoines recollides. Els bons es repartien després d'assistir a missa. Per als seus promotors, aquesta, «per insinuació d'unes ànimes santes», es «una de tantes propietats que té el pobre que reconeix per mare la Caritat Cristiana, que es la única que acud en bé del necessitat sense cap estridència

13. El març de 1932 aquesta Junta reparteix 142 dinars i 85 sopars. *Les Circumstàncies*, 10-IV-1933. A l'agost 209 dinars i 134 sopars. *Les Circumstàncies*, 16-X-1932. Durant el segon semestre de 1934 comptabilitzen 11.434 socors a transeünts. *Foment*, 21 juliol de 1934.

14. *La Veu de Tarragona*, 18-II-1932.

15. *La Cruz*, 20 d'abril 1932. En la mesura que existeix aquest servei permanent l'alcalde Lloret fa avinent als tarragonins que, tot i que proliferen els captaires, especialment els diumenges al matí, s'abstinguin de fer-els-hi almoïna, si bé aclareix que no es pretén «esmortir els alts sentiments de filantropia de què tantes vegades ha donat mostra el poble de Tarragona (...) sinó fer avinent el contraproducte que és la caritat directa quan existeixen entitats com "L'Obra Pia Montserrat" que sosté un menjador de pobres i "La Caritat" que juntament amb la Casa de Beneficència, ha inaugurat suara un nou menjador en el pavelló recentment construït, on són atesos els menesterosos vinguin d'on vinguin». Per això i encara que siguin molts els captaires «atrets per la bonesa de cor dels tarragonins o empesos per la forta crisi que, arreu del món deix sentir els seus fatals efectes» prega que donin protecció a les institucions benèfiques i no directament als captaires: «El bon nom de la ciutat així ho reclama». *La Cruz*, 12 de juny 1932. Nota de l'alcaldia. Els captaires diumengers.

16. *Tarragona Federal*, 1 de juliol de 1933.

ni cap propaganda»¹⁷. Pel maig de 1936, 350 «pobres» reben cada mes un «pa de família». La mateixa associació també promou una campanya «Per l'hivern del pobre» que «té cura que el pobret al venir l'hivern sigui ben assistit en les seves penes»¹⁸.

El «rober dels pobres» que organitza la secció femenina de Lliga Catalana és un altre sistema d'ajut que proporciona roba nova confeccionada en el rober i finançada mitjançant donatius de particulars¹⁹.

A Reus la protecció específica a la infància l'acompleix l'Institut de Puericultura, que presta als nadons serveis d'ingrés hospitalari, biberons gratuïts, pesades i subministrament gratuït de llet de vaca; i a les mares racions per a les lactants, anàlisis, visites a les parteres i productes diversos²⁰. A Valls, ultra la secció catequística de la Congregació Mariana que organitza anualment la festa de Reis²¹, l'Ajuntament es planteja, en renovar la composició de la Junta Local de protecció a la Infància, organitzar en el marc de l'assistència social pública i laica la socialització dels infants desvalguts i la repressió del vici²².

També ens cal esmentar l'experiència de les successives campanyes del «Segell Pro-Infància» que promou la Generalitat. Es constitueixen comitès locals²³ per a la venda dels segells, que generen expectatives com la de «Proveir Catalunya d'unes dotzenes de guarderies vol dir disminuir a la tercera part la mortalitat infantil a casa nostra, vol dir fer més planera a la mare treballadora l'època de criança del fillet, vol dir enfortir la nostra raça»²⁴. Aquesta iniciativa, que també es fonamenta en l'ajut voluntari i individual ocasional, s'implantarà per la Generalitat el 1934 i consistia en la compra de segells, a 5 cèntims cada un, que no eren vàlids per al franqueig postal i que inicialment servien per atendre infants tuberculosos²⁵.

Un dels fets que perviuen durant la República, una altra mostra de la beneficència ocasional i no organitzada, és el repartiment de bons als pobres amb motiu de les festes majors²⁶, aniversaris de la proclamació de la Repú-

17. *La Veu de Tarragona*, 10-I-1932. L'obra de pa dels pobres.

18. *La Cruz*, 1 de maig de 1936. «Associats a l'obra de pa dels pobres.»

19. *Catalònia*, 14 de desembre de 1935.

20. *Les Circumstàncies*, 26 de gener de 1933.

21. AJUNTAMENT DE VALLS (A.V.). Acta 30 de desembre de 1933. *Crònica de Valls*, 3 de gener de 1935.

22. A.V., acta 3 de novembre de 1931.

23. A.V., acta 4 de desembre de 1933.

24. *Treball*, 23 de desembre de 1933. «Segell pro infància. Guarderies per a infants.»

25. *El Temps*, 12 de gener de 1935. *Crònica de Valls*, 30-XI-1935 i *Treball*, 6 d'abril de 1935.

26. A tall d'exemple sabem que l'Ajuntament de Tarragona aprova distribuir, per la Festa Major de Santa Tecla de 1931, 700 bons de queviures entre els pobres de la ciutat. A.H.M.T. Actes Comissió permanent, 21-IX-1931.

blica o dates significades del calendari local²⁷. Tots els Ajuntaments, en aprovar els pressupostos dels programes de festes, inclouen invariablement la consignació de bons per als pobres com un acte tradicional i lògic. Aquests bons són repartits per les diverses capçaleres periodístiques, pels regidors i per les autoritats. A Valls, per Pasqua, l'Ajuntament regala, a la Casa de la Caritat, uns anyells²⁸.

Potser una de les iniciatives benèfiques privades més seriosa, permanent i diversificada fou L'associació «La Caridad» de Tarragona, fundada el 1913 «para la extinción de la mendicidad callejera», i que funcionà fins al 1937, quan fou incautada per la Generalitat²⁹ que, com ja hem dit, posà en funcionament el menjador i dormitori per a pobres³⁰. A Reus «Joventut Caritativa» s'ocupava d'organitzar cada any la festa del repartiment de regals donats per a nens pobres, activitat caritativa que tindrà reforçament públic mitjançant la publicació a la premsa de les relacions de donants³⁰; també fa alguns dinars extraordinaris per als vellets asilats a les Germanetes dels Pobres³¹. Una altra festa tradicional de «Joventut Caritativa» és la de la «Mona», que se celebra el dilluns de Pasqua a la placeta del Santuari de la Verge de Misericòrdia, festa «simpàtica i caritativa» que el 1933 obsequia un total de 800 infants amb el mateix sistema que per Reïs³².

Indigència popular i ajuntaments

El primer consistori republicà reusenc sorgit de les eleccions del 12 d'abril de 1931 encomanà la conselleria d'assistència social a Banús i Sans, militant d'Acció Catalana que es proposà, en primer lloc, la substitució del nom de

27. A Valls, per Nadal, es fan donatius especials a les cases de beneficència i també es distribueixen bons als pobres, segons una vella tradició local que l'Ajuntament republicà manté. A.V., Acta 18-XII-1933. Semblantment per tots Sants. A.V., acta 26-X-1931.

28. A.V., acta 24 d'abril de 1933.

29. A.D.T. «Asociación "La Caridad" de Tarragona». 1913-1937.

Reglamento y memoria de su gestión desde su fundación hasta 1915, Tarragona, Tipografía E. Pamies, s.d. Poc després de la fundació, en una allocució al veïnat l'alcalde recomana que «... en cumplimiento de las leyes, se abstenga de dar limosna por las calles, ni en los pisos, y que en cambio se suscriban a *La Caridad*, pues esta asociación se encarga de subvenir las necesidades de los verdaderos pobres».

30. *Diari de Tarragona*, 11 d'abril de 1933. El 1936 s'aconsegueix subvenció de la Generalitat (mil pessetes). *Catalònia*, 1-II-1936. L'ajuntament de Reus, el desembre de 1931, deixa sobre la taula la petició d'ajut, però, i sembla que pel caire popular i en certa manera massiu de l'activitat, la rebrà el 1932. A.M.R., 15-XII-1931.

Les Circumstàncies, 4-I-1933. «Llista de donatius de la tradicional festa de repartiment de joguines que organitza *Joventut Caritativa*.» Total, 754,10 pessetes.

31. *Les Circumstàncies*, 19-III-1933. «Acte benèfic.»

32. *Les Circumstàncies*, 20-IV-1933. «La festa de la "Mona".»

«beneficència» de la seva tasca pel d'«assistència social», amb la voluntat de capgirar l'actuació municipal «en el sentit de complir una tasca d'ajut, a la que els ciutadans tenen un dret indiscutible pel sol fet d'ésser-ho»³³. Amb aquest esperit s'endegà la reforma de l'Hospital i la confecció del Reglament del Cos Mèdic Municipal, es va separar el servei benèfic de l'estrictament sanitari i s'intentà convertir l'Hospital en un establiment sanitari i de cultura mèdica³⁴. Es proposà, també, construir l'Alberg Nocturn «puix que si algun mendicant ha de passar la nit a Reus, cal que ho faci en el quarteret municipal i en unes condicions infectes»³⁵. També, amb la voluntat de millora assistencial, l'Ajuntament reusenc sollicità a la Caixa de Pensions que establís a la ciutat alguns dels seus serveis, puix que ja feia deu anys que hi tenia obertes les seves oficines i ho havia fet a altres ciutats³⁶. Per tal d'optimitzar i racionalitzar els escassos recursos existents s'anul·laren els vals d'assistència mèdico-farmacèutica gratuïta i s'inicià un nou registre de peticionaris³⁷. El gener de 1933 l'Ajuntament reusenc concedí aquest tipus d'assistència gratuïta als alumnes de l'Escola del Treball pels accidents que poguessin tenir³⁸. L'Ajuntament modificà, molt tímidament, el règim de la Casa de Caritat; una de les novetats fou la inclusió dels nens asilats a les colònies escolars d'estiu que organitza el municipi al «Llatzeret» de Salou, «activitat profitosa per enfortir la seva salut»³⁹. Hom intentà, també, que la Casa de Caritat, esdevingués un centre d'ensenyament⁴⁰. Un exemple que palesa la permanència de les actituds i pràctiques benèfico-caritatives, tanmateix, es l'agraïment de l'A-

33. *Les Circumstàncies*, 5-II-1933. «Divuit mesos a la Comissió d'Assistència Social. Conversa amb J. Banús i Sans.»

34. A.M.A. COMISSIÓ D'ASSISTÈNCIA SOCIAL, *Reglament del cos mèdic municipal*, Reus, Impremta Renaixement, 1932.

En el mateix sentit, el 12 de gener de 1933, el Ple de l'ajuntament de Reus acorda la modificació del nom de les institucions benèfiques. La «Casa de Caritat» passarà a ser «Internat Municipal» i «L'Hospital» esdevindrà «Institut Policlínic». Canvis de denominació que es justifiquen per adaptar-los als serveis que presten i perquè responguin a la concepció actual «que d'aquesta assistència als desvalguts té la Societat i les Corporacions que en nom de la mateixa tenen cura d'aquesta obligació».

35. *Les Circumstàncies*, 5-II-1933.

36. A.M.R. (Asistència Social 1928-1931). Carta datada el 19-VIII-1931.

37. A.M.R., loc. cit., acord de la comissió de 24 d'abril de 1931. Es tracta d'un servei d'auxili domiciliari a malalts pobres. La documentació es molt antiga «ja que fa molts anys que serveixen i no s'han revisat per a sapiguer si les persones que els utilitzen, continuen tenint o no, les condicions precises per a rebre aquells serveis municipals».

Cal tenir en compte la importància pressupostària del tema ja que l'Ajuntament reusenc destinava en el pressupost de 1931 la quantitat de 23.700 pessetes que queden reduïdes a 9.000 al 1932. Vegeu A.H.P.T. «Presupuestos municipales.» Reus.

38. A.M.R. Asistència Social. 1932-1936.

39. A.M.R. Acta 23 de juliol de 1931 i 11 de setembre de 1931.

40. A.M.R. Acta 18-II-1932.

juntament de Reus a Ràdio Barcelona per la tramesa de 100 mantes destinades a beneficència ⁴¹.

Iniciatives similars foren adoptades per l'Ajuntament vallenc que es proposà, fonamentalment, eliminar els aspectes més desagradables i humiliants de la Casa de Caritat (que, per exemple, feia assistir els nens asilats als enterraments ⁴²), que son, en paraules de l'alcalde, «una nota tan desagradable i impròpia des d'un punt de mira social i pedagògic». Una altra finalitat fou que els infants asilats rebessin l'ensenyament a les escoles públiques ⁴³. El setmanari d'avançada «Trellall», d'orientació socialista, propagà l'esforç municipal en assistència social contraposant-lo a la pràctica benèfica-caritativa d'inspiració catòlica. Quan el municipi proveí els infants de la Casa de Caritat d'abrics i sabates noves, «Trellall» féu afirmacions laicistes d'aquest tipus:

«... els nens assilats passaran el primer Nadal amb la sensació que no són una nosa per la Societat».

«Per primera vegada aniran confortablement vestits sense que hagin de donar les gràcies amb posat d'humillació i sense que se'ls exigeixin les pràctiques amoinoses d'unes creencies que no coneixen, ni poden sentir» ⁴⁴.

Un aspecte conflictiu a Valls fou la renovació de la Junta de la Casa de Caritat, amb la voluntat d'acabar amb la trajectòria catòlica i benèfica que li conferien els seus vocals, de bastir una casa d'assistència social modèlica «sense que hagin d'hipotecar l'ànima a canvi d'un plat d'escudella i una llesca de pa» i d'oferir als infants i vells, no «caritat», sinó un servei que, «per un deure que tenim d'ajudar al desvalgut», fes possible infiltrar «un optimisme als infants orfes i propocionar una plàcida etapa final de la vida als vellets desamparats» ⁴⁵. Després de la cessació dels vocals es van produir apellacions als estatuts per part d'aquests i escàndols al Ple municipal arran del rebuig

41. «de les que distribueix com a producte de les quantitats que recapta per serveis benèfics». A.M.R., 29-XII-1932.

42. A.V. Acta 22-XII-1932, en la discussió del pressupost de 1933 s'inclou una nova partida de mil pessetes destinada a compensar l'ingrés que la Casa de Caritat obtenia de l'assistència dels asilats als enterraments. També hi ha referències a l'acta de 27-II-1933.

43. A.V. 27-II-1933, segons la proposta de l'alcaldia «l'actual aïllament és en perjudici de llur formació moral i social, car puguen cohibits i aspres sota una impressió d'inferioritat». El tema s'arrossegarà uns quants mesos més encara perquè, segons el regidor socialista Ollé, el manteniment de la subvenció en concepte de gratificació al capellà ho indica i a més a més «està en pugna amb el precepte constitucional que prohibeix semblants despeses». A.V. Acta 24 d'abril de 1933.

44. *Trellall*, 23-XII-1933. Acord municipal de 30-XII-1933 llue «per estat de penúria de la Junta de la Casa de Caritat» s'acorda adquirir abrics, sabates i boines i oferir-los una sessió de cinema el dia de Nadal.

45. *Trellall*, 31-III-1934.

al recurs, que presentà la Junta dimissionària i que fou acceptat per les minories dretares (Lliga, radicals i tradicionalistes) i rebutjat per la majoria esquerrana (socialistes, ER, BOC i l'independent Abad), perquè

«Estem a les acaballes d'una civilització i que ara s'acabarà amb la beneficència voluntaria per convertir-la en un deure de l'Ajuntament»⁴⁶.

Però el recurs va ser fallat a favor dels conservadors. La sentència reconeix que la Casa de Caritat «es un establiment particular i no municipal de beneficència» i, per això, revoca l'acord de l'Ajuntament de nomenar nous vocals i ordena que «es tornin les coses al ésser i estat que tenien»⁴⁷.

Un altre aspecte delicat de la Casa de Caritat de Valls era la seva precària situació econòmica, que provocà que, al cap de 75 anys de la seva fundació, la premsa dretana es fes ressò d'acusacions que atribuïen l'estat de coses a les «intromissions que va fer la política esquerrana». En ésser restablert l'Ajuntament popular, cessat després dels fets d'octubre, un dels primers acords que adoptà fou la ratificació d'acords anteriors, com ara que els nens i nenes asilats es reintegressin a les classes del Grup escolar recentment construït⁴⁸, i novament canvià la composició de la Junta de la Casa de Caritat per «la necessitat de donar una nova orientació a l'assistència social»⁴⁹.

L'Ajuntament de Tarragona també emprengué la revisió del padró de beneficència, restringí els volants per a visites mèdiques gratuïtes⁵⁰ i inicià una reforma de l'Hospital, si bé potser sense seguir exactament les orientacions que fixa el portaveu d'ER «Avançada» quan diu:

«L'Hospital es una de les coses que els republicans tarragonins no podem perdre de vista i en la que hi devem aplicar el màxim d'aspiracions que tenim dret els que guanyarem la revolució del 14 d'abril»⁵¹.

Posteriorment, en l'etapa de l'Ajuntament gestor, es farà públic un ban per tal de reduir la mendicitat, on es diu que els pidolaires seran detinguts per la guàrdia civil o pels mossos d'esquadra, que seràn objecte de multes que oscil·len entre les 5 i les 50 pessetes, i que, si no son veïns de Tarragona, els hi serà aplicada la llei de vagabunds de 4 d'agost de 1933⁵².

46. *Joventut*, 4-IV-1934. «Casa de Caritat.»

47. *Crònica de Valls*, 20-VII-1935. «Poc a poc per l'acció de la Justícia van desfer-se els desgavells dels Ajuntaments esquerrans.»

48. *Crònica de Valls*, 22-II-1936.

49. *El Temps*, 18-IV-1936.

50. *Tarragona Federal*, 13-VII-1934. A.H.M.T. Comissió Permanent de 21 de desembre de 1932. En els anys següents s'aniràn ampliant ja que es passa de 85 beneficiaris el 1931, 120 el 1932 i 168 el 1935. A.H.M.T. «Governació -935».

51. *Avançada*, 22-IV-1933. «Vocals clergues a l'Hospital.»

52. A.H.M.T. Carpeta «Bans». Ban d'Anastasio Ramas, alcalde gestor, promulgat el 1 de setembre de 1935.

En relació amb els vells, per iniciativa de la Federació de Mutualitats de Catalunya s'endegà un tribut d'homenatge a la vellesa mutualista per tal de poder lliurar una pensió d'una pesseta diària a les persones majors de setantacinc anys «que no tinguin ningú». Davant del fet que l'Ajuntament de Barcelona col·laborava a l'homenatge amb 10.000 ptes., hom va demanar l'aportació del consistori tarragoní. La Federació pretenia aconseguir que s'hi associessin la major part d'ajuntaments de Catalunya i així

«aconseguir que de tots els vellets mutualistes abandonats s'aparti per sempre més l'espectre de la misèria»⁵³.

Si bé Tarragona no participà en aquest gest, s'impulsà a nivell local un acte d'homenatge a la vellesa del mariner, en el qual participaren pescadors de Tarragona, Salafell, Cambrils i Torredembarra. Aquest acte era la cloenda, al cap d'un any, de la subscripció que un Patronat havia promogut «per entregar als... marinels vells, pobres i desvalguts, llibretes de pensió a la vellesa»⁵⁴. A l'acte actuà el Cor l'Àncora i, després de glossar la importància social de la llei del retir obrer, intervingueren els directores de les caixes d'estalvis i els alumnes de les escoles del pòsit de pescadors, que donaren la pensió de una mesada. Les pensions per als vells mariners tenien una dotació de 365 pessetes l'any, una per dia.

A l'equador del període de la República en temps de pau, Ramon Boronat, de Joventut Federal, fixa els mínims imprescindibles perquè el municipi de Tarragona compti amb uns serveis incipients d'assistència social per facilitar que «l'element treballador en tregui uns avantatges que fins ara no té». Considera que per als infants s'ha d'establir la «cartilla mèdica», la gota de llet, i el control periòdic de la salut, s'ha d'endegar un dispensari d'urgència per accidents fortuïts o laborals, i en relació amb les persones grans considera que l'Ajuntament ha de vetllar per «les bones condicions de salubritat dels habitatges» així com facilitar el «benestar i ajuda que a les acaballes de la vida es requereixen»⁵⁵.

Amb el caràcter d'aproximació a uns aspectes que completen la qualitat de vida d'uns sectors, si es vol marginals, de la societat, hem pogut copsar com a nivell comarcal i local en els anys de canvi democràtic que significa la Segona República s'intentà d'incidir, per transformar-los i millorar-los, en els serveis de caràcter assistencial públic, mentre romanien les prestacions indivi-

53. A.H.M.T. «Cultura 1934».

54. *Ibidem* i *Diari de Tarragona*, 31-XII-1935. «L'acte d'homenatge a la vellesa del mariner.»

55. *Avançada*, 14 d'abril de 1933.

duals i les de les societats benèfiques. També hem pogut intuir la relativa instrumentalització dels ajuts individualitzats per part de les forces polítiques. Finalment veiem com la confrontació ideològica que es viu en relació al conflicte religiós —bandera definitòria de republicans i conservadors de l'època— també té repercussions en l'esfera dels serveis socials.

APÈNDIX

RELACIÓ DELS ESTABLIMENTS DE BENEFICÈNCIA PARTICULAR AL CAMP DE TARRAGONA (1)

ALCOVER: Hi ha *Hospital Municipal*. Té tres llits. Hi actuen com a personal tècnic el metge i el farmacèutic titulars. El regente l'Ajuntament. Les despeses són a càrrec del Municipi. És propietat municipal.

ALEIXAR: *Asil de Sant Josep*. Nombre de llits: quatre. Hi ha sis germanes de Sant Vicenç de Paul, una infermera, un administrador, un metge i un farmacèutic. El regenta un Patronat que presideix l'Arquebisbe de Tarragona. Són patrons el rector, els parents més pròxims, i diferents veïns de Tarragona, a elecció del Bisbe. Posseeix v!ries làmines per al seu sosteniment. L'edifici està valorat en 23.500 pessetes. És fundador Josep Guardiola i Grau. Posseeix títols de la Deuda Interior i Exterior, de valor 90.000 pessetes, 45 obligacions del ferrocarril de M.S.A. i d'altres ferrocarrils, que produeixen, segons manifestació d'aquesta alcaldia en data 15 d'agost de 1931, aproximadament 8.000 pessetes. Es consigna que, en el cas d'intervenir-hi l'Estat, s'autoritza l'Arquebisbe a vendre els béns que constitueixen la renda i a distribuir el seu import entre els asils de Tarragona, Barcelona i Reus.

ALFORJA: Té *Hospital*. Amb tres llits, personal subaltern i dues monges. El regenta l'Ajuntament i és de la seva propietat.

CONSTANTI: Té *Hospital*. Amb quatre llits, té monges. El regenta l'Ajuntament amb un pressupost anyal de 29.490 pessetes. L'immoble és propietat de l'Ajuntament. Són Patrons l'Alcalde, el rector, el metge i farmacèutic

(1) ARXIU DIPUTACIÓ DE TARRAGONA. 1933. Beneficència. «Relació dels establiments i institucions classificades o no com de beneficència particular i particular docent existents a les comarques tarragonines, amb les dades que dels mateixos obren a la Comissaria de la Generalitat.» Es datat el 12 d'agost de 1936.

titulars i dos propietaris de la localitat. L'edifici està valorat en 7.500 pessetes. Posseeix un pati de valor de 1.000 pessetes i una inscripció transferible número 2.564, de capital 6.325,10 ptes., que renda 202,40 ptes. anyals.

POBLA DE MONTORNÈS. *Patronat Eusebi Mercader.* (...) És objectiu del Patronat donar premis anyals als escolars més aplicats. El pressupost és de 914,20 ptes. Posseeix una inscripció nominativa, al 4 % interior número 5.956, de valor 27.500 ptes., dipositada al Banc d'Espanya amb el resguard N.º 2.600.

REUS. Té *Hospital*, amb 107 llits, 13 monges, 4 infermeres, 2 practicants i 8 empleats de personal tècnic. El regenta l'Ajuntament.

Casa de Caritat. Regentada per l'Ajuntament, que és propietari de l'immoble valorat en 150.000 ptes.

Institut de Puericultura. Es regeix per un Patronat compost per President, vice-president, tresorer, comptador, secretari i dos vocals. Rep subvencions de l'Ajuntament i de la Generalitat, més els interessos de les llibretes que produeixen un promig anyal de 20.000 ptes. Dins d'aquesta Institució, hi ha les Seccions «La vidriola de l'infant», «La gota de llet» i un «Rober» regit per una junta de senyores.

Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paul. Dedicat a l'ensenyament. La superiora presideix el patronat, designada pel Ministeri d'Instrucció pública. No consta el valor de l'edifici. És propietat de la Congregació abans dita, i té un capital fundacional que el constitueix la casa del carrer de Santa Paula, que té un liquid imposable de 1.212 ptes. El pressupost per a l'any 1953 és de 10.689,7 ptes.

Obra Pia Dr. Codin Castellvi. Consisteix en un premi per a un títol de batxiller. Constitueixen el Patronat l'alcalde de Reus, el prior arxiprest, i el director de l'Institut de segon Ensenyament. Posseeix 5.000 ptes. nominals en forma d'un títol del deute perpetu dipositat al Banc d'Espanya. Pressupost anyal 374,25 ptes.

Institut Pere Mata (Manicomi). Regit per un consell administratiu el president del qual és en Ramon Vilella. Hi ha monges de Sant Vicenç de Paul. Va ésser fundada aquesta Institució pel Dr. Emili Briansó Vilella. Hi estan acollits 600 malalts a càrrec de la Generalitat, i uns quatre cents de diferents classes com a pensionistes. L'immoble és propietat d'una empresa particular.

RIUDECOLS: Té *Hospital*. Amb tres llits. El regenta una Junta. L'immoble és propietat de l'Hospital. N'és fundador Antoni Solanellas i Barberà. En són patrons el rector i l'Ajuntament. Valor de l'edifici: 1.850 ptes. Té un pressupost anyal de 224,98 ptes.

RIUDOMS: Té *Hospital*. Amb dos llits. El regenta l'Ajuntament. És propietari de l'immoble el mateix ajuntament.

SELVA DEL CAMP: *Hospital de Sant Rafael*. El regenta l'Ajuntament. En foren fundadors l'Arquebisbe de Tarragona, el senyor Antoni Bargalló i Andreu Montserrat. L'edifici està valorat en 5.000 ptes. El pressupost aproximat és de 1.736 pessetes anyals. L'any 1453 es varen crear censals per al sosteniment d'aquest Hospital.

TARRAGONA: Té *Hospital*, amb 140 llits. Personal administratiu, un administrador, un oficial, i, de subalterns, 16 monges. El regenta una Junta composta de 2 canonges i dos regidors. Ingressos anyals, aproximadament 98.000 ptes. Subvencions 5.000 ptes., també aproximadament. És propietari de l'immoble, el mateix hospital.

Associació «La Caritat». El seu objecte és evitar la mendicitat pels carrers de la població. De maig a octubre abona, a 0,25 ptes. la ració, les cent racions diàries que distribueix l'Obra Pia Montserrat. La resta de mesos de l'any també té al seu càrrec la meitat de les dites racions. Coopera, a més, amb 25.000 ptes. a la construcció de l'alberg nocturn. Constitueixen els seus ingressos una subvenció anual de l'Ajuntament i les quotes voluntàries dels seus socis protectors.

Asil d'Òrfenes (Plaça Palau, 2). Finalitat l'asil: emparar, instruir i educar les nenes pobres òrfenes. És a càrrec d'una Junta formada per l'autoritat eclesiàstica i dos regidors designats per l'Ajuntament.

Asil d'orfes (Vilamitjana, 1). Fundat pels capítols de la Catedral i Municipal. El regenta una Junta administrativa composta per dos capitulars. i dos regidors, que són els únics Patrons de la Institució. L'immoble, és propietat de l'Asil, així com la casa del costat que li va cedir el Dr. Pasqual Miral. Té com a recursos econòmics: Rendes pròpies, import del lloguer d'algunes dependències, els donatius, 500 ptes. de subvenció anual de l'Ajuntament i subscripcions personals voluntàries. El nombre màxim d'asilats es de 8.

Asil de l'Esperit Sant (Oblates). La seva missió, consisteix a acollir i moralitzar pobres dones extraviades. Totes les places són gratuïtes, i els recursos econòmics són la col·lecta que fan les mateixes religioses, almoines, llegats de persones caritatives i l'import dels treballs confeccionats per les mateixes asilades. L'Asil és propietari de l'immoble.

TORREDEMBARRA: Té *Hospital*. Es denomina Hospital de la Caritat, amb deu llits, sis dels quals els té a disposició de la Comissaria de la Generalitat. Personal tècnic, dos metges; subaltern, 6 monges. El regenta una Junta formada per l'alcalde, el regidor síndic, un farmacèutic, un metge i dos majors contribuents. Llegat per Badia. Té un pressupost de 5.763,85 ptes. Subven-

cions: 1.000 ptes. de l'Ajuntament, i el producte dels serveis concertats amb la Generalitat. A més té una inscripció al 4 %, N.º 3.276, de capital 20.198,43 pessetes, 5 títols del Deute Interior de valor 12.900 ptes., un títol serie C i 197.953 de capital 1.500 ptes., una casa que renda anyalment 150 ptes., una peça de terra que produeix 100 ptes. anyals i l'edifici Hospital de la seva propietat de valor 50.000 ptes., i serveis funeraris.

Patronat Roig. Dedicat a l'ensenyament dels nois del poble, i a repartir dots a les donzelles pobres de la vila. Està regentat per un Patronat compost per l'alcalde, l'apotecari, un conseller regidor, i dos majors contribuents. L'edifici està valorat en 150.000 ptes.: posseeix diferents títols del Deute Interior de valor 635.100 ptes. L'import del pressupost és de 20.257,85 ptes.

VALLS: Té *Hospital*. Amb 52 llits generals i 6 de distingits. Hi presten servei 9 monges. El regenta l'Ajuntament per mitjà d'una Junta administrativa. Té un pressupost de 33.193,65 ptes. És propietari de l'immoble l'Ajuntament.

Casa de Caritat. La regenta una Junta Administrativa nomenada per l'Ajuntament. Fons de què es nodreix: subvencions oficials, béns propis, llegats, subvencions particulars, producte del servei de conducció de cadàvers i de l'ensenyament que donen les monges.

